

Ujházi Lóránd¹

A környezetvédelem és a teremtésvédelem mint találkozási pont a katolikus egyház és az Európai Unió kapcsolatában²

Protection of Environment and Creation as a Meeting Point between the Catholic Church and the European Union

A katolikus teológiának mindig is részét alkotta a teremtett világra való reflexió. A védelem szempontjai azonban viszonylag későn váltak az egyház társadalmi tanításának szerves részévé. A katolikus egyház a modern gazdaság, ipar és a katonai erő által okozott károkra akart teológiai alapú választ adni. Környezetszennyezés miatt Ferenc pápa önálló enciklikát adott ki. A Laudato si' kezdetű enciklika az első olyan egyházi dokumentum, amely kifejezetten a teremtésvédelemmel foglalkozik, úgy hogy az egyes állami és nemzetközi közpolitikákat is figyelembe veszi. Ferenc pápa folytatja a II. Vatikáni Zsinat pátbeszédre épülő politikáját. A közjó és az emberség java miatt, minden állammal és nemzetközi szervezettel párbeszédet igyekszik kialakítani. Ebben a tanulmányban kifejezetten a Szentszék és az Európai Unió környezetvédelmi szempontjait hasonlítjuk össze. Igyekszünk a közös pontokat éppúgy bemutatni, mint a filozófiai különbségeket és az eltérő megoldási javaslatokat.

Kulcsszavak: katolikus egyház, Szentszék, Európai Unió, környezetvédelem, teremtésvédelem

Reflection on the created world has always been part of Catholic theology. However, it was relatively late that the protection aspect became an integral part of the Church's

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi és Államtudományi Kar, Kánonjogi Posztgraduális Intézet; tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, e-mail: ujhazi.lorand@uni-nke.hu

² A publikációt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából a Teremtésvédelmi Kutatóintézet a „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projekt keretében jelent meg. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

social teaching. The Catholic Church has sought to provide a theologically based response to the harm caused by modern economy, industry and military force. Pope Francis issued an encyclical on environmental pollution. The encyclical, Laudato si', is the first ecclesiastical document to explicitly address the protection of creation by taking into account public policies at national and international level. Pope Francis continues the policy of the Second Vatican Council, which was based on dialogue. For the common good and for the good of humanity, he seeks to establish a dialogue with all States and international organisations. In this paper, we compare specifically the environmental aspects of the Holy See and the European Union. We will try to show the common points as well as the philosophical differences and the different solutions proposed.

Keywords: Catholic Church, Holy See, European Union, environment, creation

Az Európai Bizottság 2019. december 11-én adta ki az *Európai zöld megállapodás* című közleményt. A dokumentum az éghajlat- és a környezetvédelmi kihívások komplex kezelésére vállalkozott. Az uniós megközelítés szerint a célokat, amelyeket jogi és egyéb megfogalmazások támogatnak, ütemezve kell elérni. A klímasemlegességi célok azonban átsugároznak egyéb uniós közpolitikákra (energiaszektor, közlekedés, környezetvédelem, mezőgazdaság, ipar stb.). A fő célkitűzés, hogy 2050-re az EU elérje az üvegházhatásúgáz-kibocsátás nettó nullára csökkentését.³ Az Európai Unió ügyel arra, hogy a közpolitikai célkitűzései vonatkozásában széles körű párbeszédet alakítson ki. Szabó Máté kifejezetten az európai uniós környezetvédelemről írt monográfiájában felhívja a figyelmet arra, hogy bár az EU mint nagyobb egység lehetőséget teremt az ökológiai problémákkal szembeni hosszú távú fellépésre, „a politika és a gazdaság hagyományos érdekszerkezete, a fragmentáció, a partikuláris érdekek, a rövid távú reakciókészség” továbbra is nehezítheti az EU tevékenységét.⁴ Ezt a hosszú távú civil együttműködés mérsékelheti valamelyest, mutat rá Szabó.⁵ A monográfia az egyházakkal való párbeszédéről nem szól. Az elmúlt években azonban a történelmi egyházak a környezetvédelem legtekintélyesebb szószólóivá váltak. Az EU ezért keresi az egyházakkal ezen a területen is a társadalmi párbeszédet. A katolikus egyházzal való kapcsolatot a környezetvédelem területén különösen is indokolja, hogy 2015. május 24-én jelent meg Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű szociális enciklikája, amelynek fő fókuszja a teremtésvédelem. Nem ez az első egyházi dokumentum, amelyben a teremtésvédelem előkerül, de ez az első, amely kifejezetten a teremtett világ védelmével foglalkozik a maga komplexitásában teológiai, társadalmi, politikai szempontokból.

Fontos azonban rögzíteni, hogy a katolikus egyház és az Európai Unió megközelítése, ami a környezetvédelmet illeti, nem teljesen fedi egymást. A teremtésvédelem ugyanis teológiai fogalom, amely a katolikus dogmatika részét alkotja. Feltételezi a megzemélyesített természetfeletti létezőt, aki a világot megalkotta. Ez fontos teológiai premissza, amelyből számos vallástudományi összefüggés származik, és amelyek

³ Országgyűlés Hivatala 2020; KRÁMER 2020.

⁴ SZABÓ 2004: 3–4.

⁵ SZABÓ 2004: 3–4.

a természet keresztény megközelítését meghatározzák.⁶ Bagyinszki Ágoston ennek kapcsán hívja fel a figyelmet arra, hogy a természet keresztény értelmezése átsugárzott a 12–13. században éledő egyetemi oktatástól a romantika politikai megfogalmazásán át egészen a 20. század modern katolikus szociális tanításáig.⁷ A teremtett világ védelmének szempontja viszonylag későn, a modern gazdaság és az ipar okozta környezetszennyezés miatt vált a katolikus egyház társadalmi tanításának fontos részévé.⁸ A nyugati, beleértve az uniós közpolitikai gondolkodást is időben jelentősen lemaradt a katolikus egyház mögött. A politika vagy a közpolitika nem rendelkezett mély elméleti megalapozással a természetről. Legfeljebb a településfejlesztés szempontrendszerében jelent meg. Kétségtelen, ahogy arra Bajnai László rámutat, hogy a jó városfejlesztésnek idővel kialakultak a filozófiai elvei is: az egészséges, jól használható (praktikus) és szép városi szövetek kialakítása.⁹ De a természet védelme a maga komplexitásában csak a fokozódó környezeti terhelés miatt, a 20. század második felére vált a közpolitikai gondolkodás részévé. Ennek a folyamatnak a jelenlegi stádiumában úgy tűnik, hogy az EU a modern kori környezettudatosság zászlóshajójává vált. De az EU közpolitikai megközelítése nem teológiai szempontokra épül. Jogos kérdés, hogy összevethető-e és érdemes-e összevetni a környezet-, illetve a teremtésvédelem két eltérő alapokkal rendelkező értékelését. A katolikus egyházban léteznek olyan konzervatív irányzatok, amelyek a modern nemzetközi szervezetekkel való kommunikációt feleslegesnek, esetleg a hitelvek integritása miatt kifejezetten károsnak tartják. A II. Vatikáni Zsinat szakított az államszkeptikus és a nemzetközi szervezetekkel szembeni távolságtartó magatartással. A *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció 26. pontja ezt így foglalja össze: „a zsinat nagy tisztelettel tekint mindarra, ami igaz, jó és igazságos abban az oly sokféle intézményben, melyet az emberi nem a maga javára alapított és alapít.” Ezenfelül kijelenti, hogy az egyház „amennyiben rajta múlik és küldetésével összefér segíteni és támogatni akarja az összes ilyen intézményt” (26. pont). Ennek tükrében a környezet védelmének közpolitikai megközelítése a közjót érintő olyan terület, amelyben az egyház keresi az együttműködés alternatíváit. Akkor is, ha az állam részéről a környezetvédelem nem teológiai kérdés. Amennyiben ugyanis abból a politológiai paradigmából indulunk ki, hogy a közpolitika a politikának az a része, amely az emberek mindennapjait a leginkább érinti,¹⁰ és funkciója a közjő érvényesítése,¹¹ akkor a katolikus egyház megközelítése szerint a közpolitika a „párbeszéd és a találkozás” helye.¹² Hiszen a közjő érvényesítésében, ahogy említettük, az egyház aktívan részt vesz, és együttműködik minden jó és igazságos emberi intézménnyel. Ha ehhez hozzávesszük Ágh Attila megállapítását, amely szerint az Európai Unió még ma is elsősorban értékorientáció alapján kialakuló, ideológiai és teoretikus orientáltóságú közpolitikai rendszerként funkcionál,¹³ akkor az is logikus, hogy az egyház keresi az integráció szerveivel az építő párbeszédet.

⁶ PUSKÁS 2006.

⁷ BAGYINSZKI 2019: 12–13.

⁸ TÓTH 2016; ZAMAGNI 2010.

⁹ BAJNAI 2021.

¹⁰ VASS 1999: 92.

¹¹ Közpolitikák összehasonlításához lásd VASS 2003.

¹² Magyarul: Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2014.

¹³ ÁGH 2013.

Ferenc pápa a *Laudato si'* kezdetű enciklikában „az „éghajlatot” közjónak nevezi (LS 23). „Az emberiségnek tudatosítania kell, mennyire szükséges az életstílusunkon, a termelési és fogyasztási szokásainkon változtatni, hogy megküzdjünk a felmelegedéssel, vagy legalább azokat az emberi okokat megszüntessük, amelyek kiváltják vagy súlyosbítják.” Mivel tehát a pápa az emberiség közös, nagy kihívásának tekinti a környezeti ártalmakkal való szembenézést, keresi a párbeszéd lehetőségeit a különböző szervezetekkel. Ezért inkább a közös nevezőre és nem az eltérésekre helyezi a hangsúlyt. A tanulmányban a katolikus egyház és különösen a jelenlegi pápa teremtésvédelmi filozófiájának, illetve az Európai Unió környezetvédelmi politikájának közös és eltérő aspektusaira mutat rá. Igyekszem felhívni a figyelmet a párbeszéd perspektíváira, illetve az uniós közpolitika korlátaiból adódó határookra.

Ami összeköt, és ami elválaszt

A teremtett világ védelme, mint arra részben fentebb már utaltunk, az egyház megközelítésében túlmutat a pusztán praktikus kérdéseken. Ferenc pápa a *Laudato si'* kezdetű enciklikában arra figyelmeztet, hogy a „mai helyzet gyökeréig” kell elérni. Nem elég csak „a tüneteket” észlelni és azok kezelésére javaslatot tenni (LS 15). Ez azt jelenti, hogy nem elég a hulladékgazdálkodás, az éghajlatváltozás, a biodiverzitás, a vízgazdálkodás problémáit feltárni, hanem az ezek mögötti „legmélyebb okokat kell látni”. Az előbb említett környezetvédelmi területeket maga az enciklika is számba veszi. Sőt, az enciklikához írt kommentárok nem hagynak kétséget afelől, hogy az új szociális enciklikának éppen az az érdeme, hogy az egyes környezeti problémákat egy dokumentumban átfogóan és a természet, illetve a társadalomtudományokkal való párbeszédre alapozva vizsgálja.¹⁴ A katolikus egyház a teremtésvédelem megalapozásánál a Teremtés könyvének abból a kifejezéséből indul ki, ahol az Isten a teremtett világot az emberre bízta (Ter 2,15). A katolikus gondolkodásban ez az isteni parancson nyugvó kiindulópont mindig a teremtett világgal szembeni tiszteletet eredményezte. Ez igaz azokra a jelentős katolikus szerzőkre is, akik ugyan teremtésvédelemről még nem beszéltek, de kozmológiájukból a természet mély tiszteletére és az ember felelősségére következtethetünk. A korai egyházatyák, Szent Ágoston, Remete Szent Antal, Szír Szent Efrém, Evagriosz Pontikosz munkáiban már megjelenik a teremtett világ mint Isten szeretetének megnyilvánulása. Szent Ágoston a nyugati keresztény filozófia meghatározó alakja ismertebb munkáiban (*Isten városa*, *Vallomások könyve*), illetve szentbeszédjeiben kifejtette a világ teremtésének keresztény tanítását. Emellett külön könyvet szentelt a teremtett világnak.¹⁵ Ez az első századokban kidolgozott teremtéstan, minthogy a teremtett világ Isten szeretetének jele, amelyből Isten gazdagsága kiolvasható, meghatározta a természetről vallott keresztény gondolkodást.¹⁶ Attól függetlenül, hogy a teremtett világ védelmének szempontjait kifejezetten megfogalmazták volna, a teológiai elvek miatt az ember felelőssége evidenciának számított. Ez annak ellenére igaz, hogy egyes szerzők, mint Lynn

¹⁴ DE GREGORIO 2016.

¹⁵ Augustine 1991; CHRISTIAN 1953; CLARKE 1958; O'MEARA 1984.

¹⁶ TANZELLA-NITTI 2019.

White a bibliai teremtéstörténetben (Ter 1,27–28) használt „uralkodjatok a teremtett világon” szófordulat miatt a zsidó-keresztény kultúrát teszi a környezetszennyezés felelősévé.¹⁷ A katolikus egyház teremtéstana azonban, ahogy arra II. János Pál az *Evangélium vitae* kezdetű enciklikában utal, az ember felelőssége oldaláról értelmezhető. „Az uralom – írja a pápa – melyet a Teremtő az emberre bízott, nem abszolút hatalom, sem a »használni és visszaélni vele« szabadságáról nincs szó, sem a dolgokkal nem rendelkezhet kénye kedve szerint.” II. János Pál ebben az enciklikában a környezet védelmét összekapcsolja az első isteni tilalommal, amelyben Isten megtiltja az embernek, hogy „a kert közepén álló fáról egyen” (Ter 2,17). A tilalom ebben az értelmében azt jelenti, hogy Isten „elég világosan mutatja, hogy a látható természettel szemben mi emberek nem csupán biológiai, hanem erkölcsi törvényeknek is alá vagyunk vetve, melyeket nem hághatunk át büntetlenül”.¹⁸ Az tény, hogy a katolikus teremtéstan a modern gazdaság és a pusztító katonai eszközök kapcsán tette hangsúlyosabbá a teremtés védelmének szempontjait. Martin Schlag az egyház társadalmi tanítása kapcsán felhívja a figyelmet, hogy vannak állandó elemek az egyház szociális tanításában, amelyek nem változnak. De vannak a szociális tanításnak olyan részei, amelyek a társadalmi és biztonsági kihívások változásaival válnak hangsúlyosabbá.¹⁹ Dinamizmusuk és társadalmi jelentőségük okán ezek a kérdések különösen is a párbeszéd területei lehetnek. Amikor a katolikus egyház teremtésvédelem-tanát és az uniós környezetvédelmi közpolitikát összevetjük, érdemes Turgonyi Zoltán társadalmi párbeszédre vonatkozó általános megállapításából elindulni. Turgonyi azt mondja, hogy a katolikus hitre alapozott természetjognak vannak olyan területei, amelyek a természetes ésszel is beláthatók. Ez a józan ész ad alapot számos keresztény hitelv kapcsán az egyháznak a társadalom akár nem hívő részével való párbeszédre. Miért ne lehetne a környezetvédelem is ilyen terület? Isten és a teremtés teológiai elvének elfogadása nélkül is belátható, hogy a jelenlegi gazdasági és termelési folyamatok óriási környezeti károkat generálnak. A háborúban alkalmazott eszközök pedig akár helyrehozhatatlan pusztítást okoznak a környezetben. VI. Pál *Octogesima adveniens* kezdetű enciklikája is, amely először reflektál a környezetszennyezésre, kevésbé teológiai szempontból közelítette meg a területet. Az enciklika felhívja a figyelmet arra, hogy „az emberek ma szinte egyik percről a másira ébrednek annak tudatára: milyen meggondolatlanul zsákmányolták ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, és annak a veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza”.²⁰ De II. János Pál *Centesimus annus* és a *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikái is, amelyek pedig már alaposabb teológiai perspektíváját adják a teremtett világ védelmének, igyekeztek a józan ésszel belátható szempontokat megfogalmazni a környezet degradációja kapcsán. Olyan elveket, amelyeket az észszerű logikai érvelés és a mindennapi tapasztalat alapján a nem hívők is elfogadnak.²¹ Általánosságban kijelenthető, hogy a közjóra, illetve a racionális alapokra helyezett párbeszéd az EU és a katolikus egyház kapcsolatától sem idegen. A Szentszék reflektál az EU közpolitikáira. De az integráció szervezetei is mutatnak egyfajta transzformációs

¹⁷ WHITE 1967.

¹⁸ II. János Pál 1995.

¹⁹ SCHLAG 2017. CORDES 2012; HEHIR 1986.

²⁰ VI. Pál 1971.

²¹ II. János Pál 1987; II. János Pál 1991.

vagy implantációs hajlandóságot, ami az egyház társadalmi tanítását illeti. Mind Alcide De Gasperi olasz és Robert Schuman francia, mind Konrad Adenauer német politikusok komoly katolikus szocializációval rendelkeztek. A második világháború éveit katolikus közegben vésztették át, ahol mélyebben megismerkedtek a katolikus egyház társadalmi tanításával. Mindhárman sokat merítettek az egyház társadalmi tanítását megalapozó szociális enciklikákból, különösen XIII. Leó pápa *Rerum novarum* és XI. Pius pápa *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikáiból. Bár nyilvánvalóvá tették, hogy politikai kezdeményezésük laikus alapú, de számos tekintetben az egyház társadalmi tanítását kívánták megvalósítani az európai politikai életben és társadalomban.²² Koncepciójukat jól szemlélteti Alcide De Gasperi 1954-ben mondott beszéde, amelyben Európa keresztény gyökerei, az evangéliumi testvériség és az emberi személy tisztelete úgy jelennek meg, mint az „új Európa” alapjai. Eközben hitet tett amellett, hogy a sérelmeket hordozó európai népek összebékítéséhez az első lépés a keresztény értékek restaurációja.²³ A kortörekvéseit Robert Schuman szavaival lehet összefoglalni: „Isten által meghatározott rendet kell megvalósítani a modern társadalmi szférában is.” Lucian Leuştean összefoglaló munkát írt a keresztény felekezetek és az európai integráció szervezetei közötti kapcsolatról. A könyv címe félrevezető, hiszen inkább a katolikus egyház és az EU elődszervezetei közötti kapcsolatot elemezi.²⁴ A szerző azonban jól érzékelteti, hogy a frissen létrejött európai katolikus szervezetek (Problémák Katolikus Titkársága, Nemzetközi Katolikus Szervezetek Konferenciája, Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ stb.), majd később a Szentszék is az EU és elődszervezetei közötti kapcsolatot a társadalmi kérdések értékelésében és kezelésében látta. Ezek a területek a már említett társadalmi és biztonsági kihívások tükrében fokozatosan alakultak. Érthető, hogy a környezeti problémák, amelyek a 20. század második felére kiemelt érdeklődésre tettek szert, a két entitás közötti párbeszéd tárgyát is képezték.

Tovább a párbeszéd útján

Ahogy a környezetvédelem az Európai Unióban,²⁵ úgy a teremtés kifejezetten védelmi megközelítése a katolikus egyházban is fokozatosan bontakozott ki. Így érthető, hogy amíg más területeken (szociális igazságosság, munkások jogai, béke és biztonság, alapjogi kérdések stb.) az európai integráció és a katolikus egyház között már előrehaladottabb volt a kommunikáció, a környezetvédelem csak fokozatosan vált a párbeszéd tárgyává. Gellérthegyi István *Az Európai Unió klímapolitikájának fejlődése* című írásában szemlélteti azt a fokozatosságot, amellyel az Unió egyre elkötelezettebb lett a globális környezetvédelmi egyezmények iránt, és kialakult az EU-n belül a szerteágazó zöld politika.²⁶ Immár 40 éve hirdetik meg a környezetvédelmi cselekvési programot, amely koordinálja

²² PRÉLOT 1975.

²³ DE GASPERI 1954; RODOTÀ 2001: 59.

²⁴ LEUŞTEAN 2014.

²⁵ WILKINSON 1994.

²⁶ GELLÉRTHEGYI 2021. Így az 1972-es párizsi csúcstalálkozó, környezetvédelmi akcióprogramok, Első Éghajlati Világkonferencia, Éghajlati Világprogram, ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottság *Közös jövőnk* című jelentése, 1992-es Rio de Janeiro-i megállapodás, ENSZ éghajlatváltozási Keretegyezménye.

az európai környezetvédelmi és éghajlat-politikát.²⁷ A bevezetőben említett *Európai zöld megállapodás*, az új felülvizsgálati és nyomon követési mechanizmusok, a bizottság feladat- és hatáskörbővítése a környezetvédelem területén, illetve az évenkénti értékelés szintén hosszú fejlődés eredménye. A különböző szintű EU-s megnyilatkozások ugyancsak azt szemléltetik, hogy a környezetvédelem kiemelt közpolitikai céllá vált. Utaltunk már arra, hogy a katolikus teológiának a teremtés mindig fontos szempontja volt. Akkor is, ha ez nem öltött testet direkt teremtésvédelmi filozófiában. A szociális enciklikák, amelyek mentén kialakult az integráció és a katolikus egyház szervezeti közötti párbeszéd, teológiai szempontokkal is alátámasztották az egyes társadalmi kérdések megoldására tett javaslatokat. Mire azonban ezek a katolikus javaslatok átke-
rültek a szociális állam vagy a liberális ideológiai alapokon felépülő nemzetközi szervezetek szótárába, elszakadtak az eredeti teológiai gyökereiktől. Ez mégsem jelentette, hogy ne lehetett volna a közjő céljainak a megvalósítására az egyház és az állam, illetve a nemzetközi szervezetek közötti párbeszédet kialakítani. Az igazságos bér, a szociális és az egészségügyi ellátás, illetve számtalan közszolgáltatás jelenleg is mind az Unió, mind az egyház megfogalmazásában megtalálható. Amíg azonban az egyik esetben teológiai, addig a másik esetben politikai a megalapozás.²⁸ Az említett történelmi példákból kijelenthető, hogy jelenleg is jelentheti a párbeszéd alapját a két entitás között a teológiai gyökerű teremtés- és közpolitikai szempontú környezetvédelem. Fontosabb kérdés véleményem szerint, hogy hol helyezkedik el jelenleg a két szervezet egymás külpolitikájában. Mivel az alapító atyák az egységes Európa tervét a katolikus egyházhoz közeli szak- és közpolitikákra alapozták, ezért a pápák is az integrációs folyamatok mellé álltak.²⁹ Az egyes közpolitikai célkitűzések, amint arra utaltunk, erősen katolikus megalapozottságúak voltak. Akkor is alapjait jelentették a kommunikációnak, ha azok átestek egyfajta transzformációs folyamaton, mire elfoglalták helyüket az európai közpolitikák között. Ennek legszembetűnőbb példája a szubszidiaritás elve, amelyet az Unióról szóló intézménytörténeti munkák rendre a katolikus egyház szociális tanítására vezetnek vissza. Az eredeti teológiai megalapozottságú fogalom az integráció szervezeteiben azonban új életre kelt, és sajátos politikai, illetve közigazgatási tartalmat kapott.³⁰ Ez is jól szemlélteti, hogy nem kell attól félni, hogy különböző tartalmi megalapozottságú, de célkitűzéseiben azonos fogalmakat használunk a két entitás együttműködésére. A kérdés inkább az, hogy akár az egyik, akár a másik szervezet mennyire nyitott a párbeszédre és a célok közös megvalósítására, illetve milyen eszközöket tartanak fontosnak a célok elérésében. Az integráció első éveitől a kommunikációs folyamat megakadt. VI. Pál több alkalommal is figyelmeztetett, hogy milyen célkitűzésekkel indultak el az egységesítési törekvések. Figyelemre méltó a pápa 1964. augusztus 26-án a háborúban megrongálódott montecassinói apátság felszentelése alkalmával mondott beszéde. Itt ugyanis a keresztény alapokon álló egységes Európa jelentőségét hangsúlyozta.³¹ Hasonló szempontokat emelt ki Szent Benedek apát Európa fő védőszentjeként való

²⁷ Council of the European Union 2021.

²⁸ KEENAN 2002.

²⁹ PASTURE 2018; DI MAIO 2018; CHENAUX 1988.

³⁰ MCKINLEY BRENNAN 2012.

FOLLESDAL 1998; FOLLESDAL 2014; CHAPLIN 1993.

³¹ VI. Pál 1964b.

kihirdetése alkalmából.³² VI. Pál 1973 és 1978 között egyéb alkalmakkor személyesen vagy képviselői útján is hangsúlyozta az európai értékek jelentőségét, mint „a szabadság, az igazságosság, az emberi személy méltósága, a szolidaritás és az egyetemes szeretet”, amelyek elválaszthatatlanok az európai hagyományoktól. Ezeket a szempontokat hangsúlyozta 1975. május 5-én az Európai Tanács tagjai előtt, 1975. július 25-én a Helsink-i Konferencia számára írt levelében, az 1975. október 8-án az európai püspökök gyűlésén mondott beszédében és különösen az Európai Tanácsnak küldött 1977. január 26-ai üzenetében. Utóbbi VI. Pál európai végrendeletének is tekintik. VI. Pál idejében a szentszéki diplomácia számára háttérbe szorultak az európai integráció szervei, és inkább a társadalmi kérdések világviszonylatban való előmozdításán munkálkodott. A Szent-szék az ENSZ nemzetközi szervezeteivel erősítette a kapcsolatait. Mint az egész emberiség lelki és vallási kérdéseiben, a béke globális megszilárdításában illetékes szuverén és egyetemes erő jelent meg, semmint a földrajzi szempontból Európa integráns részét képező Vatikánváros. II. János Pál megközelítőleg 700 különböző megnyilatkozásában beszélt általánosságban Európáról. II. János Pál és XVI. Benedek komoly Európa-vízióval rendelkeztek. Az egyes globális társadalmi kérdések vonatkozásában gyakran tettek kifejezetten európai kitekintést. Minthogy a teremtésvédelem egyre nagyobb teret kapott a szentszéki és a teológiai megnyilatkozásokban, idővel a kifejezetten európai orientációjú egyházi dokumentumokban is helyet kapott a terület. Az *Egyház társadalmi tanításának kompendiuma* is tekintélyes teret szentel a teremtett világ védelmének. A kompendium XVI. Benedek pápasága alatt jelent meg, de annak előkészítése már II. János Pál idejében elkezdődött. A katekizmus nem Európa-központú, de számos Európát érintő nemzetközi és biztonsági, illetve Európára vonatkozó pápai vagy szentszéki dokumentumot idéz. A teremtésvédelem szempontjából a dokumentum érdekessége, hogy azt a politikai és a nemzetközi közösség, illetve a béke támogatása közé helyezi el. A katekizmus a zsinat szellemiségében született, amely a nagy társadalmi kihívások tekintetében az egyház és a politikai-, illetve a nemzetközi közösség együttműködésére alapoz. Ez különösen igaz a teremtett világ védelme tekintetében. A környezetet ugyanis a katekizmus az emberiség egyetemes, közös tulajdonának tekinti (466). A katekizmus számol a globalizált világ sajátos nehézségeivel. Látja azt, hogy vannak olyan területek, (ezt kifejezetten a gazdaság vonatkozásában fogalmazza meg), ahol az egyes „államok hagyományos (védelmi) intézkedései bukásra vannak ítélve” (370). Ezekben a területeken a nemzetközi szervezeteknek kell „alkalmas és hatékony politikai, illetve jogi eszközöket” bevezetni, hogy a „szolidáris fejlődést megvalósítsák” (373). Ez a szemlélet XVI. Benedek több pápai megnyilatkozásában megfogalmazódott már kifejezetten a teremtett világ védelme tekintetében. A legismertebb a 2009-ben kiadott béke világnapi üzenet, amelynek címe *Ha békét akarsz, véd a teremtett világot*.³³ De a *Caritas in veritate* kezdetű enciklikában is érinti a pápa a teremtésvédelem, illetve a nemzetközi közösségek kapcsolatának kérdését.³⁴ Minden esetben markánsan megfogalmazza, hogy a környezetvédelem feltételezi a nemzeti intézkedéseken túlmutató nemzetközi

³² VI. Pál 1964a.

³³ XVI. Benedek 2009b.

³⁴ XVI. Benedek 2009a; STRAND 2017; KEATING–KEATING–JONES 2011: 350.

összefogást, amely alatt nemcsak morális, hanem jogi, szervezeti együttműködést ért.³⁵ Ebbe a koncepcióba jól illeszkedett az Európai Unió, amely a zöld politikát kiemelt közpolitikai célkitűzéssé tette.

Ferenc pápa, avagy a párbeszéd kiteljesedése a környezet és a teremtésvédelem területén

Amiben Ferenc pápa kétségtelenül újat alkotott a teremtésvédelem és annak nemzetközi szervezetek irányába való kommunikációja kapcsán, hogy olyan enciklikát adott ki, amely átfogóan dolgozza fel a teremtett világ védelmét. Az enciklika kihatott az európai egyházi szervezetekre, de a pápai dokumentum nem maradt reflexió nélkül az uniós szervek részéről sem. Az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Tanácsa külön bizottságot hozott létre, amely a teremtésvédelem területén hivatott előmozdítani az egyház és az Unió közötti közös munkát.³⁶ A bizottságnak bedolgozásai és javaslati jelentek meg a *Green deal*lel kapcsolatban is.³⁷ Az elmúlt években egyre láthatóbbá vált, hogy az EU a Szentszék partnere lehet a környezeti kérdésekben. Miranda A. Schreurs 2016-ban kiadott tanulmányában az USA, Kína és az EU környezetvédelmi elkötelezettségét hasonlította össze. A szerző arra a konklúzióra jut, hogy az EU-ban általánosságban kiemelkedőbb figyelmet kap a környezetvédelem.³⁸ Két szempontot hangsúlyoz. Egyrészt véleménye szerint az európai polgárok maguk is elkötelezettebbek a klímavédelem kapcsán. Másrészt rámutat az EU energiafüggésére. Mivel az EU a legnagyobb energiainportőr, különösen jelentős számára az alternatív energiák fejlesztése.³⁹ Véleményem szerint Schreursnek igaza van az EU polgárainak környezettudatossága kapcsán. Hiányosságnak tartom azonban, hogy a szerző csak a külső és biztonsági szempontokat veszi figyelembe. Jean-François Chemain a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen szervezett konferencián arra hívta fel a figyelmet, hogy az EU egyes közpolitikáiban gyakorta kitapinthatók az emberi vagy alapjogok. Ezek az alapjogok pedig a keresztény értékekre és tanításra vezethetők vissza. Az egészséges környezethez való jog, amely egyre markánsabban jelenik meg az alapjogi dokumentumokban (Polgári és Politikai Jogok Egységokmánya, Gazdasági, Társadalmi és Kulturális jogok Nemzetközi Egységokmánya, nemzeti alkotmányok) visszavezethető a keresztény teremtés filozófiájára. Ebből a perspektívából Schreurs által kiemelt szempont, minthogy az Európai Unió

³⁵ „Kétségtelen, hogy az egyik legfőbb megoldandó probléma a nemzetközi közösség számára az energiaforrások kérdése: olyan, közösen elfogadott, fenntartható stratégiákat kell meghatározni, amelyek kielégítik a jelen és a jövő nemzedékek energiaszükségeit. E cél érdekében a technológiailag fejlett társadalmaknak késznek kell lenniük mértéktartó magatartásformák követésére, csökkentve saját energiaszükségeiket és javítva azok felhasználásának feltételeit. Ugyanakkor elő kell segíteni a kevésbé környezetszennyező energiák felkutatását és alkalmazását, valamint az energiatartalékok világméretű újrafelosztása is szükséges, úgy, hogy azok az országok, amelyek nem rendelkeznek saját forrásokkal, hozzájuthassanak azokhoz.” XVI. Benedek 2009a: 686.

³⁶ COMECE 2022.

³⁷ COMECE 2022.

³⁸ SCHREURS 2016.

³⁹ SCHREURS 2016: 220.

környezettudatosabb, nemcsak biztonsági aspektusból, hanem az európai országokban máig fellelhető, és akár nem is tudatosan, de érvényesülő keresztény filozófiára is visszavezethető.⁴⁰

Részben már utaltunk a két entitás közötti kölcsönös kommunikációs elemekre. A Szentatya megválasztása után kifejezetten kereste azokat az EU-s közpolitikákat, amelyek összekötik és nem elválasztják a két entitást egymástól. A környezetvédelem ügye pedig az egyik legfontosabb ilyen elem. Ferenc pápa helyesen látja, hogy akár mennyire is teológiai alapjai vannak a teremtett világ védelmének, nincs realitása a sikernek és az átfogó változásoknak, ha pusztán teoretikus alapokon álló teremtésvédelmet művelünk. Érzékeli az egyház reális mozgásterét. A Szentszék akár mennyire is a nemzetközi jog alanya,⁴¹ gazdasági, katonai, illetve politikai befolyása korlátozott. A biztonsági kihívások kapcsán, a nemzetközi fórumokon elhangzó etikai észrevételeinek elfogadása esetleges. Ezért a pápa helyesen transzformálja a párbeszéd általános, zsinati filozófiáját a teremtés vagy környezetvédelem területére. A *Laudato si'* kezdetű enciklika egész ötödik fejezete (LS 163–201.) a párbeszédéről szól. Ez érinti a nemzetközi politika (LS 163–175.), illetve a szubszidiaritás elve alapján a nemzeti és a helyi szinteket is (LS 176–181.). Szól a párbeszéd és az átláthatóság kapcsolatáról (LS 182–188.), majd a politika és a gazdaság (LS 189–198.), végül a vallások és a tudomány közötti párbeszéd szerepéről a teremtett világ védelmének az előmozdítása érdekében (LS 199–201.). Annak ellenére, hogy más alapokon áll a teológiai orientációjú teremtésvédelem és a közpolitikai megalapozású környezetvédelem, a pápa nem osztja azoknak a retrográd katolikus csoportoknak a véleményét, amelyek szerint nincs értelme a politikai közösségekkel folytatott párbeszédnek. A pápa által kitűzött párbeszéd filozófiájába illeszkedik az uniós szervekkel való kommunikáció is. Az tény, hogy hibás, ha a teológiai megalapozottságú teremtésvédelmet és a közpolitikai környezetvédelmet mindenben meg akarjuk feleltetni egymásnak. A kettő ugyanis, ahogy arra a teológiai megalapozásnál utaltunk, jelentős eltéréseket mutat, de ez nem jelenti, hogy ne lehetne párbeszédet kialakítani.

Az Unió és a Szentszék közötti együttműködés tudományos szempontból is értelmezhető. Ferenc pápa az egyházi egyetemek működését újrászabályozó *Veritatis Gaudium* kezdetű apostoli konstitúcióban megfogalmazta, hogy a klasszikus teológiai kérdések feldolgozása transzdiszciplináris hozzáállással történjen.⁴² A konstitúció függeléke több kutatási területet is javasol, amelyek kapcsolódnak a teremtett világ védelméhez.⁴³ Giuseppe Tanzella-Nitti felhívja a figyelmet, hogy szükség is van a teológiai tisztánlátásra.⁴⁴ Hiszen az egyes elemző munkákban nehezen lehet látni a politikai, társadalmi és a teológiai szempontok közötti különbségeket.⁴⁵ Nem lehet eltekinteni a tudományos mélyfúrásoktól, amelyek segítenek megérteni a nemzetközi politikai aktorok, közte

⁴⁰ RAITH 2018: 4.

⁴¹ ANTONINI 2015; DUCHESNE 1908; GRAHAM 1959; HANSON 1987; ARANGIO-RUIZ 1996; ARAUJO 2001; BARBATO 2013; BATHON 2001; MORSS 2015; GRATSCH 1997; SEYERSTED 1965; CHONG-TROY 2011.

⁴² Ferenc pápa 2017.

⁴³ PETKOVŠEK 2019; MITCHELL 2015: 70–74.

⁴⁴ TANZELLA-NITTI 2019: 23.

⁴⁵ MELONI 2008; QUACQUARELLI 1991; MAITAI 1986b; MAITAI 1986a; BOFF 2000; FLECHA 2001.

az EU és az egyház koncepciója közötti azonosságokat és eltéréseket.⁴⁶ Számos kiváló európai katolikus egyetem folytat ilyen jellegű kooperáción alapuló kutatásokat.⁴⁷ Azzal, hogy a római pápai egyetemek is bekerültek a bolognai rendszerbe, várhatóan a tagállamok katolikus egyetemei és a római pápai egyetemek közötti eddigi kapcsolat elmélyítését is lehetővé teszi.

A *Laudato si'* kezdetű enciklika egyébként az apostoli konstitúció által javasolt transzdiszciplináris módszer iskolapéldája. A teremtett világ védelmének teológiai kérdését a társadalmi és biztonsági komplexitások közé helyezi.⁴⁸ Érinti a víz-, a levegő-, a földszennyezés, a hulladékgazdálkodás, a mezőgazdaság, az ipar, a klímaváltozás területeit.⁴⁹ Külön alfejezetet szentel a biológiai sokféleség elvesztésének, az emberi élet minőségi romlásának és a társadalmi hanyatlásnak. Az egyház számol a terület komplexitásával és a tudományok közötti párbeszéd szükségességével. Ebben tekintetben megegyezik a megközelítése az EU környezetvédelmi filozófiájával. Az *Európai zöld megállapodás* szövegéből – de a hozzá írt kommentárokból – is az összetett megközelítés érezhető.⁵⁰ Az EU nem pusztán környezetvédelmi agendát akart készíteni. A megállapodás szövegén átsugárzik, hogy a zöld politika megvalósítása a gazdaság és a társadalom mélyreható átalakításával, az ok-okozati kapcsolatok és a fenyegetések felszámolásával történhet. Ann Pettifor az EU zöld politikájához írt tanulmányában az eredmények elérését eleve attól teszi függővé, hogy sikerül-e a komplex társadalmi mentalitásváltást megvalósítani.⁵¹ Amennyiben ugyanis a program nem jár együtt átfogó társadalmi változással, semmilyen siker nem valószínűsíthető. Altenburg Tilman és Dani Rodrik 2017-es tanulmányában még hozzáteszi, hogy az Unió a kitűzött nagy formátumú célokat csak akkor érheti el, ha a régi technológiát totálisan új eszközökre cseréli.⁵² A régi technológiák ugyanis még más filozófiával és a környezettudatosság szempontjainak a nem kellő figyelembevételével készültek. Sajnos az EU gazdasága, ipara és mezőgazdasága még ma is jelentősen ezekre a technológiákra épül. Ferenc pápa is a teremtésvédelmet a maga komplexitásában szemlélteti. Szerinte sem lehet úgy a teremtett világ védelmét megvalósítani, hogy az ne hasson ki a gazdaságra, a pénzvilágra, a szegénység felszámolására, a szociális kérdésekre, a fegyverkereskedelemre és a háborúk kérdésére is (LS 66.; 104.; 198.; 200.; 225.). Fontos tehát, hogy a Szentszék és az EU is a környezetvédelmet a maga komplexitásában értelmezi. Az más kérdés, hogy meddig tud és meddig hajlandó elmenni egy gazdasági és politikai közösség a célok elérésének érdekében.

Végül, ami kifejezetten az operatív szinteket illeti a Szentszék és az Unió vonatkozásában, érdemes megemlíteni, hogy Ferenc pápa minden alkalmat megragad annak érdekében, hogy a teremtett világ védelmének területét kiemelve, amikor politikai vagy nemzetközi szervezetek előtt nyilatkozik.⁵³ Ebbe a sorba illeszkedett az Európai

⁴⁶ Messze nem a teljesség igényével pl. MARTINS 2018; GUITIÁN 2018; TUCKER–GRIM 2016; LAI–TORTAJADA 2021; ITTEKKOT–MILNE 2016.

⁴⁷ Leuveni katolikus egyetem, lásd: <https://bit.ly/3ZudQfQ>

⁴⁸ PADÁNYI 2021b.

⁴⁹ BERZSENYI 2013; HANKÓ–FÖLDI 2009.

⁵⁰ Európai zöld megállapodás, lásd: www.consilium.europa.eu/hu/policies/green-deal/

⁵¹ PETTIFOR 2019.

⁵² ALTENBURG–RODRIK 2017.

⁵³ Ferenc pápa 2015; Vatican News 2021.

Parlamentben elmondott beszéde, ahol a környezetvédelem fontosságáról is szólt. Teológiai alapokból kiindulva kijelentette, „nem urai, hanem őrzői vagyunk a természetnek, amit tisztelnünk és szeretnünk kell”. Mindezt összekapcsolta a szociális területtel: „Tűrhetetlen, hogy emberek milliói éhen haljanak.”⁵⁴ Az Európai Unió Ifjúsági Konferenciájára küldött üzenetében pedig kifejezetten a közös otthon gondozását kérte a pápa. Fontos azonban azt is látni, hogy Ferenc pápa társadalomfilozófiájában a teremtett világ védelme együtt jelenik meg más szociális területekkel. Így az ifjúsági konferencia résztvevőinek küldött üzenetében nemcsak a környezeti kérdések, mint a „fosszilis üzemanyagok”, a túlfogyasztás környezeti, hanem mindezek társadalmi és szociális szempontjaira is utalt.⁵⁵ A környezetvédelem témaköre egyébként más prominens uniós tisztségviselőkkel való találkozók alkalmával is előkerül. Így például téma volt az Európai Bizottság elnökével,⁵⁶ az unió környezetvédelmi minisztereivel való találkozás alkalmával. Sőt ez utóbbi alkalommal a pápa olyan szakpolitikai területeket emelt ki, amelyek az EU figyelmének a homlokterében is állnak: erőforrásokkal való takarékoság, a hulladék csökkentése, vízgazdálkodás, újrahasznosítás stb. Úgy tűnik, hogy az uniós szervek részéről is van nyitottság az egyház teremtésvédelmi szempontjainak a megismerésére. A *Laudato si'* kezdetű enciklika megjelenése után Laurence Argimon Pistre az EU Szentszékhez akkreditált követe elismerően nyilatkozott az új dokumentumról. Az ENSZ Élelmiszeri és Mezőgazdasági Szervezete előtti bemutatás alkalmával kiemelte az egyház környezetvédelmi iránymutatásainak, a teremtett világ védelmének, illetve a szegények iránti elkötelezettségnek a jelentőségét.⁵⁷

Más kérdés, hogy a gazdasági és a rövid távú politikai érdekek milyen határát jelentik majd az érdemi együttműködésnek. Ferenc pápa gyakran nevezi eredménytelennek a nemzetközi és a multilaterális vagy az uniós környezetvédelmi megállapodásokat.⁵⁸ De az uniós közpolitikát elemző egyes írások is hasonló következtetésre jutnak.⁵⁹ Alicja Sikora arra hívja fel a figyelmet, hogy a környezetvédelemmel a közpolitika behatolt az emberek mindennapjaiba.⁶⁰ Az élelemhez való hozzájutás, a vízminőség, a megújuló energia alkalmazása, a hulladékgazdálkodás, a tiszta és biztonságos energiák valóban az emberek mindennapi életét érintik. Ily módon sok más közpolitikától eltérően a környezetvédelem valóban hétköznapiasult. Sikora arra hívja fel a figyelmet, hogy új életvitel nélkül a nagyszabású tervek nem megvalósíthatók. Robert Pollin már a megállapodás végső elfogadása előtt rámutatott az EU *Green Deal* gyenge pontjaira.⁶¹ A klímasemlegesség – vagy akár a környezetvédelem – legnagyobb buktatója szerinte, hogy a jóléti (európai) társadalmak nem akarnak lemondani a növekedésről. Márpedig a növekedés

⁵⁴ Magyar Kurír 2014.

⁵⁵ Magyar Kurír 2022a.

⁵⁶ Magyar Kurír 2022b.

⁵⁷ ARGIMON PISTRE 2016.

⁵⁸ A Rio de Janeiro-i megállapodásról például: „Jóllehet ez valóban egy korát megelőző, prófétai csúcs volt, a megállapodásokat alig hajtották végre, mert nem rögzítették az ellenőrzés, az időszakos felülvizsgálat és a végrehajtás elmaradásáért járó büntetések megfelelő intézményesített eljárásait.” (LS 167.). Vagy máshol: „ENSZ-konferencia, melyet Rio+20-nak neveznek (Rio de Janeiro, 2012), kiadott egy terjedelmes és hatástalan zárónyilatkozatot (LS 169).”

⁵⁹ KRÁMER 2020.

⁶⁰ SIKORA 2021.

⁶¹ POLLIN 2016.

fenntartásához szükség van a fosszilis energiahordozókra.⁶² A zöld energia fejlesztése is feltételez energiaigényes befektetéseket, amelyek ugyancsak a fosszilis energiahordozókra épülnek. Hetesi Zsolt szerint pedig nem látszik, hogy a nemzetközi célkitűzések akár csak részben megvalósulnának.⁶³ Ferenc pápa ugyanerre mutat rá: „nem lehet a jövedelmezőség az egyetlen kritériuma a gazdaságnak (LS 187). Elhibázottak a gazdasági válságkezelés formái, és azok csak a pénz uralmát erősítik meg. Ezek új válságot fognak eredményezni: hosszú, költséges és látszólagos gyógymód után (LS 189).⁶⁴ A pápa legnagyobb érdeme, hogy a kommunikáció magas szintjére emelte, hogy egyetlen megoldás az „életstílusunk megváltoztatása”. Bár esetenként az EU-s közpolitikák is utalnak arra, hogy mélyreható társadalmi átalakításokra van szükség, de mégsem merik nevén nevezni, hogy ez alatt azt kell érteni: „az emberek ne vásároljanak bizonyos termékeket.” Ezzel változtassák meg a vállalatok magatartását. Kényszerítsék rá őket, hogy „vizsgálják felül a környezeti hatásokat és a termelési modelleket”. A vállalatok csak akkor fognak rákényszerülni, hogy másképpen termeljenek, ha bevételtől esnek el. Ezzel lényegében megfogalmazza a pápa, hogy a zöld politika csak úgy valósulhat meg, ha lebontjuk azt a „fogyasztói társadalmat”, amelyre a nyugati gazdaságpolitika épül, és amelyek minde nélkülött felelősek a környezeti károkért. „A környezeti válság súlyosságának tudata új szokások kialakításához kell hogy vezessen” (LS 209). Ez teszi lehetővé a gondoskodást másokról és a környezetről. A pápa által meghirdetett rend megvalósítása azonban nem könnyű, hiszen hiába a közös célkitűzés, az európai emberek jelentős része már ebben a gazdasági milióban szocializálódott. Olyan automatizmusok kialakítását célozza meg a szentatya, amelyek figyelembe veszik minden személyes döntés és cselekedet szintjén is a „külvilágra kifejtett hatásokat” (LS 208.). Ez azonban éppen ellenkező a jelenlegi gazdasági viszonyokat fenntartó fogyasztói mentalitástól, amelyre a nyugati és az európai gazdaságok épültek.

Összefoglalás

A teremtett világ védelme a 20. század második felében egyre markánsabban jelent meg a katolikus egyház társadalmi tanításában. Ez nem jelenti, hogy a teremtett világról az egyháznak régebben ne lett volna teológiai tanítása. A teremtés okán ugyanis az egyház eleve tisztelettel fordult a teremtő ajándéka, a teremtett világ irányába. A környezeti ártalmak miatt azonban egyre markánsabban jelent meg az egyház társadalmi tanításában, hogy a teremtett világot védeni kell. A gazdaságnak és annak a fogyasztói mentalitásnak, amely egyedül a profitra helyezi a hangsúlyt, határt kell szabni. A II. Vatikáni Zsinat érdeme, hogy az egyház végleg maga mögött hagyta az államszkeptikus beállítottságát, illetve a nemzetközi szervezetekkel való együttműködéstől való elzárkózást. A közjó olyan összekötő szempontként jelent meg, amelynek előmozdításában az egyháznak és a politikai közösségnek együtt kell működnie. Az ötvenes években bontakozó európai integráció szociális szempontjai számos területen találkoztak az egyház

⁶² Még behatóbban elemezi a területet Noam Chomskyval írt könyvében: CHOMSKY–POLLIN 2020.

⁶³ HETESI 2017; BESENYEI et al. 2016.

⁶⁴ FÖLDI–BEREK–PADÁNYI 2021; PADÁNYI 2021a.

társadalmi tanításával. Így eleve adva volt a közös értékek mentén a kommunikáció. Később számos törésvonal keletkezett az Unió és a katolikus egyház értékrendjében. Ferenc pápa azonban a közjó egyes területeinek előmozdítása érdekében inkább a közös pontokat, mintsem az ellentétes álláspontokat emeli ki. Mivel Ferenc pápa a teremtett világ védelmének az ügyét kifejezetten a közjavak közé helyezi, az együttműködés ezen a területen vitán felül áll. „A környezeti válság komolysága megköveteli, hogy mindnyájan a közjóra gondoljunk.” Mindez az egyházat egyre inkább arra predestinálja, hogy „előrehaladjon a párbeszéd útján” (LS 200.). Ferenc pápa az első, aki kifejezetten teremtésvédelmi enciklikát adott ki. Bár elődjei is számtalan esetben utaltak a terület jelentőségére,⁶⁵ inkább az egyház társadalmi tanításának az egyes területeihez kapcsolták a teremtett világ védelmének az ügyét. A *Laudato si'* kezdetű enciklika épp fordítva tesz. Kiindulópontja a teremtett világ, és ebbe kapcsolódnak bele az egyéb társadalmi kihívások (háború, szegénység, gazdaság, felelősség stb.).

Az EU értékszövetségként tekint magára, amely a környezetvédelmet magas közpolitikai szinten értékeli. Szempontjai esetenként az egyház társadalmi tanításával találkoznak. Az Európai Unió elvben jó partnere lehetne a Szentszéknek, különösen, hogy a Szentszék azzal számol, hogy a globalizált világban a nagyívű célok megvalósítására az egyes államok nem rendelkeznek elég erővel.⁶⁶ Ferenc pápa az Uniónak a környezetvédelmi kérdések kapcsán akár Európán túlmutató szerepet is szán.⁶⁷ Mindemellert nem szabad elfelejteni, hogy az EU esetében olyan gazdasági és költségvetési kényszerítő tényezők vannak, amelyek korlátozzák a nagy célkitűzéseinek megvalósítását. Drew Christiansen és Walter Grazer⁶⁸ ennek kapcsán rávilágít, hogy az uniós közpolitikai logika és a teremtésvédelem egy szinten szükségképpen divergenciára van utalva. Az utóbbi ugyanis olyan teológiai tanításra épül, mint az istentan, a teremtéstan, a krisztológia, amelyekkel az alapvetően szekuláris beállítottságú közpolitika nem tud mit kezdeni. De ami még lényegesebb, hogy a teremtésvédelem a célok elérését nem a jelenlegi gazdasági logika megújításában látja. A szerényebb élet, a növekedés ígézetének a magunk mögött hagyása csak teológiai összefüggésben érthető. A növekedés mindenhatóságát fel nem adó, és az EU-s környezetvédelmi doktrínáktól ez a szemlélet idegen.

Számos elemzés ma arra mutat rá, hogy az EU jelenlegi zöld politikája nem teremti meg azt az alapot, amely a javak helytelen felhasználásának véget vetne. A stratégiák nem képesek a rendszerszerű igazságtalanságokat kezelni. Az EU elkötelezte ugyan magát, hogy 2050-ig klímasemlegessé válik, e cél megvalósítása azonban egész Európában lényegi gazdasági és társadalmi átalakulást tenne szükségessé.⁶⁹ A legnagyobb gond azonban annak az akaratnak vagy őszinteségnek a hiánya, amely jelenleg egyetemes szinten csak a katolikus egyház tanításában található meg, minthogy kijelentsük, hogy csak a szerényebb élettel és a fogyasztás visszafogottabbá tételével érhetünk el eredményeket a teremtett világ védelmében. Bár fontos és szükséges a kommunikációs

⁶⁵ STRAND 2017.

⁶⁶ KEATING–KEATING–JONES 2011: 350.

⁶⁷ ZENGARINI 2021.

⁶⁸ CHRISTIANSEN–GRAZER 1996.

⁶⁹ Lásd: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en

vagy az operatív, illetve a diplomáciai szinten való együttműködés az EU és a katolikus egyház között, de amíg ezzel a ténnyel való szembenézés hiányzik, az mindig esetleges marad.

Irodalomjegyzék

- II. János Pál (1988): *Sollicitudo rei socialis*. 1987. december. 30. *Acta Apostolicae Sedis*, 80(5), 513–586.
- II. János Pál (1991): *Centesimus annus*. 1991. május 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 83(10), 793–867.
- II. János Pál (1995): Enc., *Evangelium vitae*. 1995. március. 25. n. 42. *Acta Apostolicae Sedis*, 87(5), 446–447.
- VI. Pál (1971): Litt ap., *Octogesima adveniens*. 1971. június 30. *Acta Apostolicae Sedis*, 63(8), 401–441.
- VI. Pál (1964a): Lit. Ap.: 1964. október 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 56(16), 965–967.
- VI. Pál (1964b): *Omelia di Consacrazione della Chiesa Dell'archiceno bio di Montecassino*. 1964. október 24. Online: www.vatican.va/content/paul-vi/it/homilies/1964/documents/hf_p-vi_hom_19641024_montecassino.html
- XVI. Benedek (2009a): Enc., *Caritas in veritate*. 2009. április. 29. n. 51. *Acta Apostolicae Sedis*, 101(8), 687–688.
- XVI. Benedek (2009b): Ha békére törekszel, védj a teremtett világot. *Magyar Katolikus Püspöki Konferencia*, 2009. december. 30. Online: <https://regi.katolikus.hu/cikk.php?h=1429>
- ANTONINI, Orlando (2015): The Diplomatic Activity of the Holy See. *Communication*, 12(2), 5–15.
- Augustine (1991): *On Genesis: Two Books on Genesis against the Manichees. On the Literal Interpretation of Genesis, An Unfinished Book*. Washington: Catholic University of America Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt32b1d3>
- ÁGH Attila (2013): Az Európai Unió közpolitikai rendszerének áttekintése: Az uniós közpolitika és az uniós politika paradoxonjai. *Politikatudományi Szemle*, 22(3), 73–90.
- ARANGIO-RUIZ, Gaetano (1996): On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, 29(2), 354–369.
- ARAUJO, Robert J. (2001): The International Personality and Sovereignty of the Holy See. *The Catholic University Law Review*, 50(2), 291–336.
- ARGIMON PISTRE, Laurence (2016): Responsibility towards the Environmental Crisis, the Poor and the Future Generations. In *Laudato si'*. *On Care for Our Common Home*. Rome: FAO, 21–28.
- BAGYINSZKI Ágoston szerk. (2019): *A „Természet könyve” mint a Szentírás könyvének analógiája*. Budapest: L'Harmattan.
- BAJNAI László (2021): *Fenntartható urbanizáció – A városfejlesztés története, elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scolar.
- BARBATO, Mariano (2013): A State, a Diplomat, and a Transnational Church. *Perspectives*, 21(2), 27–48.

- BATHON, Matthew (2001): The Atypical International Status of the Holy See. *Vanderbilt Journal of Transitional Law*, 34(3), 597–632.
- BERZSENYI Dániel (2013): Környezetbiztonság. *Nemzet és Biztonság*, 6(3–4), 22–35.
- BESZENYEI Mónika – FÖLDI László – HETESI Zsolt – ZSÓKA Ágnes (2016): Fenntarthatóság. In KAISER Tamás (szerk.): *Jó állam jelentés 2016*. Budapest: Dialóg Campus, 76–97.
- BOFF, Leonardo (2000): *Il creato in una carezza*. Assisi: Cittadella Editrice.
- CHAPLIN, Jonathan (1993): Subsidiarity and Sphere Sovereignty: Catholic and Reformed Conceptions of the Role of the State. In MCHUGH, Francis – NATALE, Samuel (szerk.): *Things Old and New: Catholic Social Teaching Revisited*. Washington, D.C. University Press of America, 175–202.
- CHENAUX, Philippe (1988): Le Vatican et l'Europe (1947–1957). *Storia delle relazioni internazionali*, 1. 48–83.
- CHONG, Alan – TROY, Jodok (2011): A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations. *Politics, Religion, and Ideology*, 12(3), 335–354. Online: <https://doi.org/10.1080/21567689.2011.596417>
- CHOMSKY, Noam – POLLIN, Robert (2020): *Climate Crisis and The Global Green New Deal*. London: Verso.
- CHRISTIAN, A. William (1953): Augustine on the Creation of the World. *The Harvard Theological Review*, 46(1), 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0017816000025827>
- CHRISTIENSEN, Drew – GRAZER, Walter (1996): *And God Saw That It Was Good: Catholic Theology and the Environment*. Washington, D.C.: United States Catholic Conference.
- CLARKE, E. Thomas (1958): St. Augustine and Cosmic Redemption. *Theological Studies*, 19(2), 133–164. Online: <https://doi.org/10.1177/004056395801900201>
- COMECE (2022): *Green Deal: Final Report of the Interfaith Youth Convention is Now Online*. Online: www.comece.eu/final-report-of-the-interfaith-youth-convention-is-now-online/
- CORDES, Paul Josef (2012): Paradigm Shift in the Social Doctrine of the Church: From Rerum Novarum (1891) to Caritas in Veritate (2009). In SCHLAG, Martin – MERCADO, Juan Andrés (szerk.): *Free Markets and the Culture of Common Good*. Springer, 83–92. Online: https://doi.org/10.1007/978-94-007-2990-2_5
- Council of the European Union (2021): *8th Environment Action Programme: Member States ready to start negotiations with Parliament* (2021. március 17.). Online: <https://bit.ly/3ou5hVq>
- DE GASPERI, Alcide (1954): *Discorso alla Conferenza Parlamentare Europea*. Parigi.
- DE GREGORIO, Laura (2016): Laudato si': per un'ecologia autenticamente cristiana. *Stato, Chiesa e pluralismo confessionale*, 41. 1–33. Online: <https://doi.org/10.13130/1971-8543/7931>
- DI MAIO, Tiziana (2018): Alcide De Gasperi and Konrad Adenauer: A New Approach. In KOSICKI, Piotr – ŁUKASIEWICZ, Sławomir (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. (h. n.): Palgrave MacMillan, 57–91. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-64087-7_3
- DUCHESNE, Louis (1908): *The Beginnings of the Temporal Sovereignty of the Popes*. New York: Benziger.

- Ferenc pápa (2015): *Meeting with the Members of the General Assembly of the United Nations Organization. Address of the Holy Father*. 2015. szeptember 25. Online: www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html
- Ferenc pápa (2017): Const. Ap., *Veritatis gaudium*. 2017. december. 27. Online: www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/papa-francesco_constitutio-ap_20171208_veritatis-gaudium.html
- Ferenc pápa videóüzenete a Laudato si' argentin egyetemközi kongresszusra. *Vatican News*, 2021. augusztus 26. Online: <https://bit.ly/3AqWOFs>
- FLECHA, José-Roman (2001): *Il rispetto del creato*. Milano: Jaca Book.
- FOLLESDAL, Andreas (1998): Subsidiarity. *Journal of Political Philosophy*, 6(2), 190–218. Online: <https://doi.org/10.1111/1467-9760.00052>
- FOLLESDAL, Andreas (2014): *Competing Conceptions of Subsidiarity*. In FLEMING, E. James – LEVY, Jacob T. (szerk.): *Federalism and Subsidiarity*. New York: NYU Press, 214–230.
- FÖLDI László – BEREK Tamás – PADÁNYI József (2021): Hungary's Energy and Water Security Countermeasures as Answers to the Challenges of Global Climate Change. *AARMS*, 20(2), 87–96. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2021.2.7>
- GRAHAM, Robert (1959): *Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane*. New York: Princeton University Press.
- GRATSCH, Edward (1997): *The Holy See and the United Nations 1945–1995*. New York: Vantage Press.
- GELLÉRTHEGYI István (2021): Az Európai Unió klímapolitikájának fejlődése. In TAHYNE KOVÁCS Ágnes (szerk.): *Vox Generationem Futurorum. Ünnepi kötet Bándi Gyula 65. születésnapja alkalmából*. Budapest: Pázmány Press, 151–156.
- GUITIÁN, Gregorio (2018): Pope Francis and Catholic Social Teaching on Ecology Implications for Christians Involved in Business. *Worldviews*, 22(2), 163–186. Online: <https://doi.org/10.1163/15685357-02202003>
- HANKÓ Márta – FÖLDI László (2009): Életterünk környezetbiztonsági kérdései. *Hadmérnök*, 4(4), 24–38.
- HANSON, Eric (1987): *The Catholic Church in World Politics*. New York: Princeton University Press.
- HEHIR, Bryan (1986): John Paul II, Continuity and Change in the Social Teaching of the Church. In CURRAN, Charles E. – MCCORMICK, Richard (szerk.): *Readings in Moral Theology 5: Official Catholic Social Teaching*. New York: Paulist, 247–263.
- HETESI Zsolt (2017): Néhány megjegyzés a klímaszkepticizmus kapcsán. *Magyar Energetika*, 2(1), 18–20.
- Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa (2014): *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest: SZIT.
- ITTEKKOT, Venugopalan – MILNE, Eleanor (2016): Encyclical Letter “Laudato Si’”: A Gentle but Firm Nudge from Pope Francis. *Environmental Development*, 17. 1–3. Online: <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2015.09.011>
- KEATING, Maryann O. – KEATING, Barry P. – JONES, Jesse H. (2011): Benedict XVI as Social Realist in Caritas in Veritate. *Journal of Markets & Morality*, 14(2), 345–358.

- KEENAN, Marjorie (2002): *From Stockholm to Johannesburg: An Historical Overview of the Concern of the Holy See for the Environment 1972–2002*. Vatican City: Pontifical Council for Justice and Peace.
- KRÄMER, Ludwig (2020): Planning for Climate and the Environment: The EU Green Deal. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 17(3), 267–306. Online: <https://doi.org/10.1163/18760104-01703003>
- LAI, Theodore – TORTAJADA, Cecilia (2021): The Holy See and the Global Environmental Movements. *Frontiers in Communication*, 6. 1–13. Online: <https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.715900>
- LEUȘTEAN, Lucian (2014): *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Magyar Kurír (2014): *Ferenc pápa beszéde az Európai Parlamentben*. 2014. november 25. Online: www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-az-europai-parlamentben
- Magyar Kurír (2022a): *Ferenc pápa az európai fiataloknak: Újítások meg az öreg földrészt és lázadatok fel a háború ellen*. 2022. július 14. Online: www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-az-europai-fiataloknak-ujitsatok-meg-az-oreg-foldreszt-es-lazadatok-fel-haboru-ellen
- Magyar Kurír (2022b): *Ferenc pápa fogadta az Európai Bizottság elnökét*. 2022. december 22. Online: www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-fogadta-az-europai-bizottsag-elnoket-123015
- MAITAI, G. (1986a): Problema ecologico, rischio nucleare e implicazioni morali. *Rassegna di Teologia*, 6. 481–496.
- MAITAI, G. (1986b): Un problema morale nuovo: l'ecologia. *Credere Oggi*, 33. 88–99.
- MARTINS, Alexandre A. (2018): Laudato Si': Integral Ecology and Preferential Option for the Poor. *Journal of Religious Ethics*, 46(3), 410–424. Online: <https://doi.org/10.1111/jore.12224>
- MCKINLEY BRENNAN, Patrick (2012): *Subsidiarity in the Tradition of Catholic Social Doctrine*. Villanova University Charles Widger School of Law Working Paper 173. Online <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1182&context=wps>
- MELONI, Pietro (2008): *La salvaguardia della natura. Una riflessione sui fondamenti biblici e patristici*. Caritas Italia. Online: www.caritas.it/materiali/Italia/ambiente/La_salvaguardia_della_natura.pdf
- MITCHELL, Donald W. (2015): Catholic Theology of Creation Nature's Value and Relation to Humankind. *Claritas: Journal of Dialogue and Culture*, 4(2), 69–74.
- MORSS, R. John (2015): The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex. *European Journal of International Law*, 26(4), 927–946. Online: <https://doi.org/10.1093/ejil/chv062>
- O'MEARA, John (1984): Saint Augustine's Understanding of the Creation and Fall. *The Maynooth Review*, 10, 56–62.
- Országgyűlés Hivatala (2020): *Az európai zöld megállapodás*. Infojegyzet 2020/52. Online: <https://bit.ly/3oHGpQr>
- PADÁNYI József (2021a): Climate Change, Migration and Christian Communities In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.): *Budapest Report On Christian Persecution 2021*. Vác: Mondat, 271–280.

- PADÁNYI József (2021b): Az éghajlatváltozás hatásai mint a katonai erő előtt álló biztonsági kihívások. *Hadtudomány*, 31(1), 31–43. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2021.31.1.31>
- PASTURE, Patrick (2018): Catholic and Christian Democratic Views on Europe Before and After World War II. Continuities and Discontinuities. In KOSICKI H. Piotr – ŁUKASIEWICZ Sławomir (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. (h. n.): Palgrave MacMillan, 25–57. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-64087-7_2
- PETKOVŠEK, Robert (2019): Teologija pred izzivi sodobne antropološke krize: preambula apostolske konstitucije Veritatis gaudium *Theology Facing the Challenges of the Modern Anthropological Crisis: Preamble of the Apostolic Constitution Veritatis Gaudium*. *Bogoslovni vestnik*, 79(1), 17–31. Online: <https://doi.org/10.34291/BV2019/01/Petkovsek>
- PETTIFOR, Ann (2019): *The Case for the Green New Deal*. New York: Verso.
- PRÉLOT, Marcel (1975): *Storia del pensiero politico*. Milano: Mondadori.
- POLLIN, Robert (2016): *Global Green Growth for Human Development*. UNDP Human Development Report. New York: United Nations Development Programme.
- PUSKÁS Attila (2006): *A teremtés teológiája*. Budapest: Szent István Társulat.
- QUACQUARELLI, Antonio (1991): L'ecologia nei riflessi del linguaggio simbolico dei Padri della Chiesa. *Vetera Christianorum*, 28(1), 5–24.
- RAITH, Jasmin (2018): The 'Global Pact for the Environment' – A New Instrument to Protect the Planet? *Journal for European Environmental & Planning Law*, 15(1), 3–23. Online: <https://doi.org/10.1163/18760104-01501002>
- RODOTÀ, Stefano (2001): La Carta come atto politico e documento giuridico. In MANZELLA, Andrea et al. (szerk.): *Riscrivere i diritti in Europa – Introduzione alla Carta dei diritti fondamentali dell'Unione Europea*. Bologna: Il Mulino.
- SCHLAG, Martin (2017): Political Life: Peace, Freedom, and Justice in Society. In SCHLAG, Martin (szerk.): *Handbook of Catholic Social Teaching a Guide for Christians in the World Today*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 97–101. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1n7qkrc.18>
- SCHREURS, Miranda A. (2016): The Paris Climate Agreement and the Three Largest Emitters: China, the United States, and the European Union. *Politics and Governance*, 4(3), 219–223. Online: <https://doi.org/10.17645/pag.v4i3.666>
- SEYERSTED, Finn (1965): Jurisdiction over Organs and Officials of States, the Holy See and Intergovernmental Organisations. *The International and Comparative Law Quarterly*, 14(1), 31–82. Online: <https://doi.org/10.1093/iclqaj/14.1.31>
- SIKORA, Alicja (2021): European Green Deal – Legal and Financial Challenges of the Climate Change. *ERA Forum*, 21(4), 681–697. Online: <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00637-3>
- STRAND, Vincent (2017): On Method, Nature and Grace in Caritas in Veritate. *Nova et vetera*, 15(3), 835–852. Online: <https://doi.org/10.1353/nov.2017.0044>
- SZABÓ Máté (2004): *Európai környezetpolitika, európai civil társadalom*. Európai Füzetek 63. Budapest: Kormányzati Stratégiai Elemző Központ.

- TANZELLA-NITTI, Giuseppe (2019): A „Természet könyve” metafora a kora újkorban: történelem és örökség. In BAGYINSZKI Ágoston (szerk.): *A „Természet könyve” mint a „Szentírás könyvének” analógiája*. Budapest: L'Harmattan, 49–76.
- TILMAN, Altenburg – RODRIK, Dani (2017): Green Industrial Policy: Accelerating Structural Change towards Wealthy Green Economies. In ALTENBURG, Tilman – ASSMANN, Claudia (szerk.): *Green Industrial Policy. Concept, Policies, Country Experiences*. Geneva–Bonn: UN Environment and German Development Institute, 18–36.
- TÓTH Gergely (2016): Humánökonómia vagy keresztény közgazdaságtan? *Sapientiana*, 9(2), 68–93.
- TUCKER, Mary Evelyn – GRIM, John (2016): Four Commentaries on the Pope’s Message on Climate Change and Income Inequality. *The Quarterly Review of Biology*, 91(3), 261–270. Online: <https://doi.org/10.1086/688095>
- VASS László (1999): A közpolitika magyarországi környezete. *Politikatudományi Szemle*, 8(3), 91–106.
- VASS László (2003): Közpolitika és kormányzati döntéshozatal. In TÖRÖK Gábor – GALLAI Sándor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Budapest: Aula, 467–485.
- WHITE, Lynn (1967): The Historical Roots of our Ecologic Crisis. *Science*, 155(3767), 1203–1207. Online: <https://doi.org/10.1126/science.155.3767.1203>
- WILKINSON, David (1994): Using the European Union’s Structural and Cohesion Funds for the Protection of the Environment. *Review of European Community & International Environmental Law*, 3(2–3), 119–126. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.1994.tb00164.x>
- ZAMAGNI, Stefano (2010): Catholic Social Thought, Civil Economy and The Spirit of Capitalism. In FINN, Daniel (szerk.): *The True Wealth of Nations: Catholic Social Thought and Economic Life*. Oxford: Oxford University Press, 63–94. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199739813.003.0004>
- ZENGARINI, Lisa (2021): Pope Francis: A Healthy Environment is Right of Every Human Being. *Vatican News*, 2021. szeptember 29. Online: www.vaticannews.va/en/pope/news/2021-09/francis-healthy-environment-human-right.html

